

pán rendszeresebb foglalatja. A francia forradalom jelentőségét nem magából a forradalomból, hanem mai szempontból, a totális állam szempontjából méri le. Így azután szerző tagadja a francia forradalom általános emberi és társadalmi jelentőségét s jelszavait hazugoknak minősíti. A francia forradalom általános érvényének tagadásba vétele következtében szerző minden népiség számára külön-külön feladatokat ír elő s Ranke megfogalmazásához csatlakozva a német nép kötelességének egy különlegesen német állam kialakítását tartja. Ugyan német államát, amely jóval túlhaladja a francia forradalom eszmevilágát. (H)

SZOLOVEJCSIK: POTEKIN.

(Singer és Wolfner, Budapest.) A 18. század Oroszországa különösen sok anyaggal szolgálhat az író számára s Szolovejsik könyve nem kevésbé érdekes, amiért e kor történetéből nem az orosz paraszt soha nem tapasztalt elnyomását, hanem az udvar s a kegyencek mérhetetlen káprázatát választotta. Könyve két főalakja, Katalin és Potemkin, az orosz történelem legnagyobb figurái közé tartoznak s így a könyv végén az olvasó szívesen megbocsátja, hogy Potemkinben nem egy ködös, bizonytalan, a cárnő kegyelbe furakodott szélhámos rajját, hanem az orosz történet egyik legkimagaslóbb és legcéltudatosabb államférfijének képét kapja.

A magánügyeiben főleg a külföld miatt igen körültekintő Katalin negyvennégy éves, mikor a nála tíz évvel fiatalabb, excentrikus hajlandóságú Potemkin beleszeret. A nyugati államok külföldi követei, James Harris angol követ, a későbbi Malmesbury lord, kinek az akkori orosz viszonyokról országába küldött tudósításai teszik a könyv gerincét — sem most, sem később nem lát tisztán a pétervári udvar zürzavarában, a távozó és fel-tűnő kegyencek, intrikák és szün-

telenül változó belső erőviszonyok között. A helyzet helyes felismerését egyébként is igen megnehezíti az éppen nagykorúvá lett trónörökös személye, kinek hol erősebb, hol gyengébb pártja a cárevics nagykorúságáig kormányzó Katalin uralkodását már nem nézi jó szemmel. Meglepő, hogy Potemkin, kinek képességeiről kortársai olyan ellentétesen emlékeznek, milyen nagyszerű ösztönrel igazodott el ebben a zavarban. Teljesen bírja Katalin bizalmát, aki egész, bár kissé sznob-intellektusával s az öregedő nő temperált, viharmentes és mindig megbocsátó szerelmével hajmossa el. Ugy látszik azonban, hogy a cárnő kegye Potemkin számára nem a cél volt. Szervezői és politikai képességei valójában csak most kezdenek kibontakozni. Terveit és elgondolásait sokszor mindenki ellenére, csak a cárnő segítségével viszi keresztül. Talán ez az állami ügyekben való szoros együtt-dolgozás eredményezi azt, hogy mikor Potemkint új kegyenc váltja fel az udvarnál, politikai befolyása az eddigi gyakorlattal szemben egyáltalán nem csökken, de időnként még erősödik s maradéktalanul megtartja hatáskörét. Sőt szervező, valamint sokat emlegetett „rendezői” tevékenysége is ebben az időben éri el tetőfokát. Átszervezi a hadsereget, mint a haditanács elnöke egy feketetengeri flottát kiépítésébe kezd s ekkor szervezi meg a délvidéket, ahol később Katalin többszáz kocsiból és hajóból álló kíséretével végigvonul, hogy megcsodálja Potemkin művét. Az orosz diplomácia szálai is kezében vannak s csak Katalin ellen-szenvének és hajthatatlanságának köszönhető, hogy a hosszú ideig vajudó angol-orosz szövetséget nem sikerült megteremtenie. Emberföltöti munkát végez. Háborúban a csatatéren, békében Péterváron vagy délen, ahol az orosz határ biztosítása főcélja a török ellen. Halála 1791-ben a második orosz-török háború idején következik be. Utolsó

kívánsága, hogy Jasiból, ahol a béketárgyalásokat vezeti, még halála előtt Nikolajevbe, utóljára épített legkedvesebb városába vigyék, de utközben meghal.

Potemkinnek, főleg idegen követekek jelentéseiből és leveleiből megrajzolt képe, valamint a cárnőhöz küldött levelei és cédulái, teljes valóságában érzékeltetik a nagy államférfi alakját. Katalin figurájában sincs elrajzolt, vagy hamis vonás. Az egyetlen, amit Szolovejszik könyvében hiányolhatunk, hogy az általános európai helyzetről adott kép hiányában, Potemkin politikai és diplomáciai tettei, bár jellemének és képességeinek érzékeltetésére kitűnőek, voltaképpen légüres térben történnek. Az akkori európai helyzet szintetikus rajzára azonban, ami reálissá varázsolhatta volna Potemkin politikai zsenijét, Szolovejszik nem vállalkozott. (KKJ.)

IFJUSÁG ÉS FERFIKOR. Van-nak növények, melyek, ha gyökereiket teljesen kiássuk, új talajra átültetve is életképesek maradnak. Virágznak, gyümölcsöt is hoznak, éppugy, mint azelőtt, csak-hogy ez a virág sohasem lesz olyan illatos, a gyümölcs nem olyan nedvűs, mint az eredeti talajon volt, ott, ahol az elültetett mag terebélyesedett élő szervezetté.

Azok az emberek, akiket a nagy változások kiemelték eredeti talajukból, hová a család, a nyelv, az izlés, az életforma, egyszóval egész beállítottságuk hajszálgyökerei fűzték őket, szintén nehezen és másképpen tudják csak életüket folytatni idegen éghajlat és szokások termőföldjén. Nem válnak életképtelenné, a munkás tovább dolgozik, az író tovább ír, de más lesz munkájuk minősége, amint az egyéniségük is egy új színnel gyarapodott: a nosztalgiával. Mint ahogyan a fűzfa ágai is mindig a nedves talaj fölé hajolnak, az ő életük is arra a tájra fordul, ahonnan elszakították őket, sóvárgás tölti be életüket, sokszor nem is egy határo-

zott vágy és cél formájában, hanem egy mély hiányérzet alakjában. Olyan sóvárgás ez, amit az öregek éreznek fiatalságuk után, ami örökre eltűnt és csak édes-bus, fájóan simogató emlékeket hagy maga után.

Arnold Zweig-ban, az emigráns német íróban mind a két nosztalgia-jelentkezik: vágyódik a fiatalsága és vágyódik a hazája után. A kettő nála tulajdonképpen egyet jelent és amikor könyvében, melyet ezeknek az érzéseknek áldoz (*Versunkene Tage*, Querido Verlag, Amsterdam) beszámol arról a Münchenről, ami a régi Németországot és arról a fiatalságról, ami a háborúelőtti nemzedéket jelképezi, ezt a két vágyódását vezeti le.

A könyv nem más — és nem is akar más lenni, — mint szomorú sóhaj egy szép és letűnt kor után, amelyben még jó volt fiatalnak lenni és a német haza fogalma egy volt a kultúra, a tudás és a nyugodt jövő fogalmával. Szerelmek, kis csalódások, egész kevés politika: ezek a szálak, melyekből a könyv fonala összetevődik, de nem is ez a fontos, hanem a táj, a kultúra, az élet, mely összefogja az 1908-as évek német egyetemi hallgatói nyugodt életét.

Nem kell a vers és nem kell a könyv, hogy messze világba kiáltson, ha megleljük egyszer a Földön a mi régi, drága hazánkat *
kiált fel Zweig a könyv elé irt és a Feuchtwanger testvérekhez szóló versében és az egész könyv ennek a hazának a felidézése. Ez a haza nem a német birodalom, a maga hatalmas, ellentmondásokkal teli, belső harcoktól feszülő életével, hanem a táj, a nyelv, a kultúra, a tanárok, az összejövetelek, a koncertek és színházi előadások, a vitalkozások, örömök és csalódások, néha csak egy iz, egy mozdulat, egy jel, ami mélyen befészkelte magát a vértünkbe, az agyunkba és emléket egy életen át cipeljük fájó sebként.

Lehet, hogy a szelíd vágyakozás